

BIRUTĖ TRIŠKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0003-2286-4080

Mokslinių tyrimų kryptys: XVI–XVIII a. Prūsijos Lietuvos raštija, dvikalbės lietuvių leksikografijos ir rašomosios lietuvių kalbos istorija.

DOI: doi.org/10.35321/all85-05

PETRO GOTLYBO MILKAUS VERSTOS GIESMĖS PRŪSIJOS LIETUVOS OFICIALIAJAME EVANGELIKŲ LIUTERONŲ GIESMYNE: KIEKYBINIS ASPEKTAS

The Hymns Translated by Peter Gottlieb
Mielcke in the Official Hymn Book for
Prussian Lithuania's Evangelical Lutherans:
Quantitative Aspect

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojamas Petro Gotlybo Milkaus (Peter Gottlieb Mielcke, 1695–1753) indėlis į Jono Berento (Johann Behrendt, 1667–1737) giesmyno *Iß naujo pérweizdėtos ir pagėrintos Giefmū=Knygos* (Karaliaučius, ¹1732, ²1735 ir kt.) giesmių repertuarą kiekybiiniu aspektu, be to, aptariama Milkaus verstų giesmių recepcija vėlesnėse Prūsijos Lietuvos oficialiojo evangelikų liuteronų giesmyno redakcijose ir leidimuose. XVIII–XX a. giesmynų repertuaro analizė atskleidė, kad svariausiai Milkaus giesmėmis buvo papildytas pirmasis Berento giesmių rinkinio leidimas, o kai kuriuose vėlesniuose leidimuose viena Milkaus versta giesmė buvo priskirta Adomui Frydrichui Šimelpenigiui (Adam Friedrich Schimmelpfennig, 1699–1763).

ESMINIAI ŽODŽIAI: XVIII amžiaus lietuvių raštija, Petras Gotlybas Milkus (Peter Gottlieb Mielcke), Prūsijos Lietuvos oficialusis evangelikų

Petro Gotlybo Milkaus verstos giesmės Prūsijos Lietuvos oficialiajame evangelikų liuteronų giesmyne: kiekybinis aspektas

liuteronų giesmynas, Jono Berento giesmynas *Iß naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmū=Knygos* (1732).

ANNOTATION

The article analyses the contribution made by Peter Gottlieb Mielcke (1695–1753) to the repertoire of hymns in Johann Behrendt's (1667–1737) hymn book *Iß naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmū=Knygos* (Königsberg, 1732, 21735, etc.) from the quantitative point of view. It also discusses the inclusion of the hymns translated by Mielcke in the later editions and versions of the Official Hymn Book for Prussian Lithuania's Evangelical Lutherans. The analysis of the repertoires of hymns comprising the hymn books of the 18th–20th century shows that Mielcke made the most significant input into the first edition of Behrendt's hymn book. Besides, there was a hymn translated by Mielcke and erroneously attributed to Adam Friedrich Schimmelpfennig (1699–1763) in certain subsequent editions of the hymn book.

KEYWORDS: Lithuanian writings of the 18th century, Peter Gottlieb Mielcke, Official Hymn Book for Prussian Lithuania's Evangelical Lutherans, Johann Behrendt's hymn book *Iß naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmū=Knygos* (1732).

Karaliaučiaus universiteto auklėtinis, pirmasis žinomas tenykščio Lietuvių kalbos seminaro docentas, Jurbarko (vok. *Georgenburg*) ir Mielkiemio evangelikų liuteronų kunigas Petras Gotlybas Milkus (Peter Gottlieb Mielcke, 1695–1753), žymiojo Pilkalnio kantoriaus Kristijono Gotlybo Milkaus (Christian Gottlieb Mielcke, 1733–1807) tėvas, buvo vienas aktyviausių XVIII a. pirmosios pusės lietuvių raštijos puoselėtojų. Jo nuopelnai daugiausia siejami su kolektyviniu vyriausiojo rūmų pamokslininko ir teologijos profesoriaus Jono Jokūbo Kvanto (Johann Jacob Quandt, 1686–1772) vadovautu lietuviškų religinių knygų leidybos projektu: Milkus žinomas kaip vienas pirmosios spausdintos lietuviškos Biblijos (1735) vertėjų ir viso vertimo korektorius, vienas naujo oficialiojo giesmyno (1732) rengėjų ir giesmių vertėjas, Naujojo Testamento korektorius (1727), jis taip pat išvertė bent penkis Prūsijos valdžios įsakus, o neseniai nustatyta, kad jo plunksnai priskirtina nemažai papildymų rankraštiniame žodyne *Clavis Germanico-Lithvana* (XVII–XVIII a. sandūra) (Triškaitė 2013: 39–86). Šiame straipsnyje dėmesys telkiamas į vieną Milkaus lituanistinės veiklos kryptį – giesmių vertimą.

Lietuvių raštijos istoriografijoje nurodomas Milkaus išverstų ir paskelbtų giesmių skaičius įvairuoja. Antai Gotfrydas Ostermejeris (Gottfried Ostermeyer, 1716–1800) veikale *Erfte Littauifche Liedergeschichte*, o vėliau Mykolas Biržiška

knygoje *Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos* minėjo 18 (Ostermeyer 1793: 253; Ostermejeris 1996: 418; Biržiška 1931: 243), Ansas Bruožis studijoje *Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai ir žymesniejie lietuvių kalbos mylėtojai* – apie 18 ([Bruožis] 1920: 43), Vaclovas Biržiška *Aleksandryne* (1963) – 17 ar 16 (BržA II 52–53), o Bostone išleistoje *Lietuvių enciklopedijoje* (1959), taip pat *Mažosios Lietuvos enciklopedijoje* (2006) ir *Mažosios Lietuvos enciklopedijos žinyne* (2015) nurodoma tik 16 (LE XVIII 473; MLE III 117; MLEŽ 472). Be to, sekant Ostermejeriu, paprastai be išlygų laikomasi nuomonės, kad Jono Berento (Johann Behrendt, 1667–1737) sudarytam giesmynui daugiausia giesmių pateikęs Adomas Frydrichas Šimelpenigis (Adam Friedrich Schimmelpfennig, 1699–1763) (plg. „Schimmelpfennig hat zu dem Behrendtſchen Gefangbuch das meifte geliefert“, Ostermeyer 1793: 130; Ostermejeris 1996: 364).

Šio straipsnio tikslas – įvertinti kiekybinį Petro Gotlybo Milkaus indėlį į Jono Berento giesmyno repertuarą atskleidžiant santykį su kitų vertėjų įnašu, taip pat nustatyti Milkaus verstų giesmių recepciją vėlesniuose Prūsijos Lietuvos oficialiojo evangelikų liuteronų giesmyno leidimuose ir redakcijose. Atliekant analizę pasitelkiami istorinis gretinamasis ir analitinis aprašomasis metodai.

1. PETRO GOTLYBO MILKAUS GIESMĖS 1732 M. GIESMYNO LEIDIME

Pirmą kartą Jurbarko kunigo Petro Gotlybo Milkaus verstos giesmės išspausdintos pirmajame Įsruties (vok. *Insterburg*) vyriausiojo kunigo Jono Berento parengto naujo oficialiojo Prūsijos Lietuvos evangelikų liuteronų giesmyno *Iß naujo pérweizdėtos ir pagėrintos Giefmû=Knygos* leidime. Jis pasirodė 1732 m. Karaliaučiuje, Johanno Friedricho Reussnerio (?–1742) spaustuvėje (toliau – G1732). Naujas giesmynas pradėtas rengti realizuojant Jono Jokūbo Kvanto lietuviškų religinių knygų leidybos programą.

Pasak Ostermejerio, Berentui rengiant naują giesmyną Milkus buvęs uolus talkininkas: „Peter Gottlieb Mielcke [...] [w]ar [...] beym damaligen Gefangbuch [...] Behrendts vornehmſter Gehülfe“ (Ostermeyer 1793: 253; Ostermejeris 1996: 418). Šių dviejų kunigų bendradarbiavimui ne tik prie giesmyno, bet ir prie lietuviškos Biblijos sąlygos buvo palankios, mat nuo 1726 m. pavasario iki 1735 m. pabaigos Milkus tarnavo Jurbarke, įsikūrusiame netoliese bažnytinės apskrities centro Įsruties, kur kunigavo Berentas.

Pats Milkus savo indėlį į naująjį giesmyną minėjo 1731 m. balandžio 23 d. prašyme, adresuotame Prūsijos vyriausybei Karaliaučiuje. Jis teigė, kad giesmyną pataisęs, perrašęs ir išvertęs daug naujų giesmių: „habe ich das Littaufche Gefang=Buch verbeßert, abgefchrieben, und **viele neue Lieder überfetzet**“

(Mielcke 1731–04–23: 21r; faksimilę, perrašą ir vertimą žr. Triškaitė, Sidabraitė 2019: 98–99, 105). Savo išverstų ir įteiktų giesmių skaičiaus jis neįvardijo, tačiau tai atskleidžia iki mūsų dienų išlikęs ir šiuo metu kol kas vienintelis žinomas pirmojo leidimo egzempliorius, saugomas Prūsijos kultūros paveldo Valstybinėje bibliotekoje Berlyne (vok. *Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz*; SBB PK: En 9820) (*LBP* 18, Nr. 135), mat vertėjai nurodyti prie giesmių kriptonimais.

Siekiant įvertinti Milkaus kiekybinį indėlį į naująjį giesmyną, atsižvelgtina į tai, kad Berentas rėmėsi XVIII a. pradžioje pasirodžiusiu Būdviečių kunigo Frydricho Zigmanto Šusterio (Friedrich Sigmund Schuster, 1671–1750) parengtu giesmynu *Naujos pagėrintos Giefmjū=Knygos* (1705, toliau – G1705) – trečiuoju Danieliaus Kleino (1609–1666) giesmyno *Naujos Giefmju Knygos* (1666) leidimu, iš kurio perimta trys ketvirtadaliai giesmių (LB I 45; Micheli 2009: 97). Taigi Milkaus indėlis vertintinas dviem lygmenimis, tiksliau tariant, svarbu nustatyti jo įnašą į naująjį giesmyno repertuarą ir apskritai į visą repertuarą, apimančią tiek naujasias, tiek senąsias giesmes.

1732 m. leidime ir vėliau Milkaus verstos giesmės žymėtos kriptonimu „P. G. M. P. G.“, t. y. *P[eter] G[ottlieb] M[ielcke], P[astor] G[eorgenburgensis]* (*Petras Gotlybas Milkus, Jurbarko kunigas*). Pirmajame naujojo giesmyno leidime išspausdintų Milkaus giesmių pavadinimai pateikti 1 lentelėje (vardijama abėcėliškai pagal pirmąjį giesmės žodį). Iš jų 6 buvo publikuotos pagrindinėje giesmyno dalyje, o 13 – priede „Appendix arba Kittos naujos Giefmės βwėžey pridėtos“¹ (žr. 3 lentelę).

1 LENTELĖ. G1732 publikuotos Petro Gotlybo Milkaus verstos giesmės ir vokiški jų originalai

G1732 paskelbtų Milkaus lietuviškų vertimų pavadinimai (strofų skaičius)		G1732 pateikti vokiškų originalų pavadinimai (strofų skaičius)	Vokiškų originalų autoriai
IEy Pon's Diaw's mus ne gėlbetu (3 str.)	←	Wår GOtt nicht mit uns diefe Zeit (3 str.)	Martin Luther (1483–1546)
IEzau Kriftau, kurs tu gawai (3 str.)	←	Der Du HErr IEfu Ruh und Raft (3 str.)	Georg Werner (1589–1643)

¹ Veikiausiai siekis publikuoti kaip galima daugiau naujų giesmių lėmė 1732 m. Berento giesmyno sandarą: jis išleistas ne kaip vientisas veikalas, o sudarytas iš pagrindinės dalies (G1732 1–358, Nr. 1–301) ir priedo (G1732 359–408, Nr. 302–335). Matyt, atidavus į spaustuvę pagrindinę giesmyno dalį, kitos naujos giesmės teberengtos spaudai, todėl jos išspausdintos vėliau priede.

Iėzau Kriřtau, tawėřp' řaukiu (13 str.)	←	HErr IEřu Chriřt ich řchrey zu dir (13 str.)	anonimas
Iėzau, tu Dangaus Linkřmybę (8 str.)	←	IEřu meines Lebens Leben (8 str.)	Ernst Christoph Homburg (1607–1681)
KAd Griek's manę kankinti nōr (8 str.)	←	Wenn meine Sünd mich krāncken (8 str.)	Justus Gesenius (1601–1673)
LAupřinkit' Diewā Danguje, Krikřćionis (8 str.)	←	Lobt GOtt ihr Chriřten allzug[leich] (8 str.)	Nicolaus Herman (~1500–1561)
MAłonus mumus buk Diewe (3 str.)	←	Es wolt uns GOtt genādig řeyn (3 str.)	Martin Luther
MIeli Krikřćionis dźaukimėř (10 str.)	←	Nun freut euch lieben Chriřten (10 str.)	Martin Luther
MIeli Krikřćionis dźaugkities (5 str.)	←	Sey freudig arme Chriřtenheit (5 str.)	Valentin Thilo (1607–1662)
MIel's Iėzau řawā man řutek Małone (9 str.)	←	Laß mich jetzt řpřhren IEřu dein Erbarmen (9 str.)	Heinrich Bussenius (~1626–1665)
PAgārbint's Diewe buk irgi laupřintas (3 str.)	←	GOtt řey gelobet und gebenedeyet (3 str.)	Martin Luther
PAlieawōk mielamui Diewui řawo Kellus (12 str.)	←	Befiehl du deine Wege (12 str.)	Paul Gerhardt (1607–1676)
PRieř Diewā řawā mielaji (9 str.)	←	Ich habs verdient/ was will ich doch (9 str.)	Paul Gerhardt
RYkāukit jus wiernieji (6 str.)	←	Nun jauchzset all ihr Frommen (6 str.)	Michael Schirmer (1606–1673)
SU Dekawone jau linkřmay laupřinkit' (9 str.)	←	Nun dancket all' und bringet Ehr (9 str.)	Paul Gerhardt
Sźirdingay pritaifykit, koźnas řawo Sźirdi (4 str.)	←	Mit Ernřt o Menřchen Kinder (4 str.)	Valentin Thilo
Sźwenta Dwaře mus aplankyk (7 str.)	←	O Heil'ger Geift kehr bey uns ein (8 str.)	Michael Schirmer
TU, miel's Iėzau, Duřę mano (12 str.)	←	IEřu/ der du meine Seele (12 str.)	Johann Rist (1607–1667)
WIřřgālys amźinařřis Tėwe, řuffimilk ant muřu (3 str.)	←	O allmāchtiger ewiger Vater/ erbarm dich unfer (3 str.)	Johann Horn (~1490–1547)

Kaip matyti, Milkaus išverstų vokiškų giesmių autoriai buvo žymiausi XVI ir XVII a. kūrėjai. Jis išvertė keturias Martino Lutherio (1483–1546) ir tris

Pauliaus Gerhardto (1607–1676) giesmes, po dvi Michaelio Schirmerio (1606–1673) bei Valentino Thilo (1607–1662) giesmes ir po vieną Johanneso Horno (~1490–1547)², Nicolauso Hermano (~1500–1561), Georgo Wernerio (1589–1643), Heinricho Bussenijaus (~1626–1665), Justuso Gesenijaus (1601–1673), Johanneso Risto (1607–1667), Ernsto Christopho Homburgo (1607–1681) giesmę, taip pat vieną anoniminę³ (žr. 1 lentelę). Nustatyta, kad 15 vokiškų giesmių į lietuvių kalbą Milkus išvertė pirmą kartą, o 4 jo vertimai yra nauji jau ankstesnių vertimų variantai (Michelinis 2010: 133–161, taip pat 225–226).

Kiti 1732 m. leidime pateikti kriptonimai liudija, kad, be Milkaus, prie Berento giesmyno naujais giesmių vertimais prisidėjo dar keli Prūsijos Lietuvos kunigai. Kriptonimais „J. B. Arch. Inft.“, „I. B. Arch. I.“ ir „J. B. A. J.“ pažymėtas giesmes išvertė pats Berentas, „A. F. S. P. P.“ – Papelkių kunigas Adomas Frydrichas Šimelpenigis, „P. R. P. W.“ – Valtarkiemio kunigas Pilypas Ruigys (Philipp Ruhig, 1675–1749), „C. St. P. S.“ – Želvos kunigas Kristijonas Štimeris (Christian Stimer, Stimehr, 1676–1750), „A. L. P. M.“ – Klaipėdos kunigas Abraomas Dovydas Liuneburgas (Abraham David Lüneburg, 1670–1743), „J. J. S. Paft. Ruff.“ – Rusnės kunigas Jonas Jokūbas Šperberis (Johann Jacob Sperber, 1679–1741). Berentas savo giesmyną papildė ir keliomis giesmėmis iš tuomet jau mirusių trijų vertėjų himnodinio palikimo: Katyčių kunigo Jono Andriaus Cezario (Johannes Andreas Caesar, ~1650–1710), Pilupėnų kunigo Kristupo Polio (Christoph Poll, ?–1693) ir Narkyčių kunigo Frydricho Kristupo Rabės (Friedrich Christoph Rabe, 1669–1720) (prie jų verstų giesmių atitinkamai įrašyta „J. A. Cæf. P. C.“, „J. Andr. Cæfar. Paft. Coadjut.“; „Chriftoph. Poll. P. Pillupp.“, „Chriftoph. Pollii. Paft. Pillup.“, „C. Poll. P. P.“; „F. C. R. P. N.“) (plg. LB I 46).

Berentas 1732 m. giesmyne publikavo 335 senąsias ir naujas giesmes (G1732 1–408, Nr. 1–335; Quandt 1735–12–01: [VI]). Remiantis Guido Michelini'o tyrimais, pirmasis Berento giesmyno leidimas, palyginti su savo šaltiniu – Šusterio giesmynu, buvo papildytas 81 giesme, iš kurių 75 giesmės verstos

² Milkaus verstos giesmės „Wiffgálys amžinaffis Tewe, fuffimilk ant muftu“ vokiško originalo „O allmächtiger ewiger Vater/ erbarm dich unfer“ autorystė priskirta Hornui remiantis Philippo Wackernagelio pateiktais duomenimis (žr. Wackernagel 1870: 356, Nr. 427; taip pat žr. Michelini 2010: 226).

³ Milkaus verstos giesmės „Iėzau Kriřtau, tawėřp' Baukiu“ vokiško originalo „HErr IEfu Chriřt ich fchrey zu dir“ autoriumi vėlesniuose giesmynuose (pvz., 1877, 1936 m.) nurodomas „Janssen“. Galimas dalykas, kad galvoje turėtas giesmių vertėjas Petrusas Janssenas (1698–1770) (plačiau apie jį žr. Koch 1973: 34–35).

dešimties Prūsijos Lietuvos kunigų, o 6 yra anoniminės⁴. Iš 1732 m. leidime pateiktų kriptonimų matyti, kad Berentas paskelbė 18 vertimų, Šimelpenigis – 15, Ruigys – 9, Štimeris – 4, Liuneburgas ir Šperberis – po vieną. Be to, Berentas į savo giesmyną įtraukė 8 naujas giesmes tuomet jau mirusių kunigų: Cezario ir Polio – po 3⁵, o Rabės – 2. Visus šiuos vertėjus giesmių skaičiumi lenkia Milkus – jo vertimų paskelbta 19 (žr. 1 lentelę), t. y. viena giesme daugiau nei Berento. Taigi vertinant naująjį giesmyno repertuarą kiekybiškai, kitaip tariant, atsižvelgiant į naujų giesmių skaičių, konstatuotina, kad 1732 m. iš tuomečių vertėjų Milkus vertimų publikuota daugiausia: pirmajame leidime jo vertimai sudaro 23,45 proc., arba beveik ketvirtadalį, naujojo giesmių repertuaro ir 5,67 proc. apskritai visų šiame leidime paskelbtų giesmių (tiesa, vėliau oficialusis giesmynas vis buvo pildomas naujomis kitų vertėjų giesmėmis, tad Milkus įnašas mažėjo, žr. toliau – 2 sk.). Grįžtant prie Ostermejerio teiginio, kad Berento giesmynui daugiausia giesmių pateikęs Šimelpenigis (Ostermeyer 1793: 130; Ostermejeris 1996: 364), tenka konstatuoti, kad 1732 m. leidime pagal paskelbtų giesmių skaičių jis dar buvo trečiasis.

2. PETRO GOTLYBO MILKAUS GIESMĖS 1735 M. GIESMYNO LEIDIME

Naujasis Berento giesmynas leistas kas kelerius metus. Ligi Milkus mirties 1753 m. birželio 9 d. jis pasirodė dar penkis kartus: antrasis leidimas išspausdintas 1735, trečiasis – 1738, ketvirtasis – 1740, penktasis – 1745, šeštasis – 1748 m. (LB I 45–47, Nr. 135–140)⁶.

⁴ Tiek giesmių (75 + 6 = 81) susidaro susumavus Michelinei'o monografijoje *Jono Berento Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū Knygos. Mōrlino traktato pritaikymas poezijoje* publikuotus naujosius G1732 tekstus (Michelinei 2010: 67–209; plg. Michelinei 2009: 104).

⁵ Viena šių trijų Jono Andriaus Cezario giesmių „Kam tu ūmogau wargingas“ pirmą kartą paskelbta Jono Rikovijaus (Johann Richovius, 1652–1703) giesmyne (žr. „Kām režaiŕi žiwata“, G1685 522–524), vėliau pakartota Frydricho Zigmanto Ūsterio (žr. G1705 407–408), o 1732 m. pasirodė stipriai redaguota, tad laikoma nauju vertimu (Michelinei 2010: 185–186). Dar viena giesmė „Diewe miel's ŕtay Taw Paklāna“ buvo perspausdinta iš Ūsterio ir Rikovijaus giesmynų (žr. G1685 367–368; G1705 566–568), taigi 1732 m. iš viso publikuotos 4 Cezario verstos giesmės.

⁶ Pridurtina, kad dar vėlesni leidimai, nors ir išaugę iš Berento giesmyno bei išlaikę tęstinę numeraciją (pvz., 1750 m. leidimas laikomas septintuoju, o 1753 – aštuntuoju), buvo parengti Adomo Frydricho Ūmelpenigio ir yra vadinami Ūmelpenigio giesmynu (žr. LB I 386, Nr. 1097–1098 ir kt.; plačiau apie Ūmelpenigio sudarytą klasikinio modelio oficialųjį lietuvišką giesmyną žr. Michelinei 2009: 132–153).

Lietuvos bibliografams ir lietuvių raštijos tyrėjams nebuvo žinomas nė vienas iki mūsų dienų išlikęs antrojo (1735) leidimo egzempliorius (Biržiška 1924: sk. 54, Nr. 153; LB I 45, Nr. 136). Manoma, kad šis leidimas neišlikęs (Michelini 2010: 49; Michelini 2013: 84). Neseniai vienas antrojo leidimo egzempliorius rastas Prahoje, Čekijos Respublikos nacionalinėje bibliotekoje (ček. *Národní knihovna České republiky*; NK ČR: 33 K 139; apie 1735 m. giesmyną kaip šaltinį ir kaip veikalą žr. Triškaitė 2020: 33–82).

Nors antrasis leidimas pasirodė praėjus vos trejiems metams nuo pirmojo išspausdinimo, tačiau lyginamoji abiejų leidimų analizė atskleidė, kad būta svarbių kiekybinių ir kokybinių pokyčių. 1735 m. pasirodęs antrasis giesmyno leidimas buvo ne tik papildytas naujomis giesmėmis, bet ir pertvarkyta jo struktūra, redaguota giesmių kalba. Palyginti su pirmuoju leidimu, antrasis buvo papildytas 26 naujomis giesmėmis, o vienods ankstesnės atsisakyta. Kitaip tariant, giesmių skaičius giesmyne nuo 335 išaugo iki 360 (plg. G1732 1–408, Nr. 1–335 ir G1735 1–432, Nr. 1–360). Toji į 1735 m. leidimą nebe patekusi giesmė buvo Milkaus „MIeli Krikščionis dzaukimės“ – populiarios Martino Lutherio giesmės „Nun freut euch lieben Christen“ vertimas. 1732 m. publikuoti net du jos vertimai – ne tik Milkaus, bet ir Berento „IAu mes mielėji Krikščionis linkimay“, o nuo 1735 m. giesmyne liko tik antrasis (plg. G1732 171–172, Nr. 161; 389–390, Nr. 323 ir G1735 196–197, Nr. 182; taip pat žr. G1832 225–226, Nr. 208 ir kt.). Svarbi naujovė buvo ir tai, kad visos 1732 m. leidimo priede „Appendix arba Kittos naujos Giešmes šwėžey pridėtos“ (G1732 359–408, Nr. 302–335) publikuotos giesmės, tarp jų ir Milkaus, 1735 m. buvo perkeltos į pagrindinę giesmyno dalį, prie atitinkamos teminės grupės giesmių, ir parengtas naujas priedas „Kittos naujos Giešmes šwėžey pridėtos“ (G1735 398–432, Nr. 335–360). Jame sudėtos visos 26 naujosios giesmės, kurių vertėjai tebuvo du: Fabijonas Ulrichas Glazeris (Fabian Ulrich Glaser, 1688–1747), pirmą kartą čia paskelbęs 18 giesmių, ir Adomas Frydrichas Šimelpenigis, pateikęs 8 naujus vertimus (išsamiau apie Berento giesmyno antrojo leidimo naujoves žr. Triškaitė 2020: 55–67). Naujų Milkaus vertimų nei pagrindinėje giesmyno dalyje, nei naujai sudarytame priede nebe pasirodė. Kaip tik 1735 m. publikuotų giesmių skaičiumi Milko aplenkė Šimelpenigis: antrajame leidime paskelbta 18 Milkaus vertimų, o Šimelpenigio – 23 (be minėtų priede įdėtų 8 naujų giesmių, pagrindinėje giesmyno dalyje buvo pakartota 15 jo giesmių iš pirmojo leidimo). Taigi Ostermejeris, teigdamas, kad Berento giesmynui daugiausia giesmių pateikęs Šimelpenigis (Ostermeyer 1793: 130; Ostermejeris 1996: 364), teisingas tebuvo iš dalies, mat Šimelpenigis vis gausėjančiais vertimais persvarą įgijo nuo 1735 m. Antrajame leidime publikuotos Milkaus giesmės sudarė 16,98 proc. naujojo giesmių repertuaro ir 5 proc. viso giesmyno repertuaro.

Tikėtina, kad lygiai tiek pat Milkaus giesmių paskelbta trečiajame (1738) ir ketvirtajame (1740) leidimuose, kurių kol kas nerasta nė vieno egzemplioriaus, taip pat penktajame (1745), kurio težinomas vienas egzempliorius, saugomas Rusijos mokslų akademijos bibliotekoje Sankt Peterburge (Л6 1044) (LB I 46–47, Nr. 139), ir šeštajame, kurio žinomi du egzemplioriai: vienas saugomas Prūsijos kultūros paveldo Valstybinėje bibliotekoje Berlyne (SBB PK: En 9822) (LBP 18, Nr. 140), kitas, defektinis, – Vilniaus universiteto bibliotekoje (VUB: L_R 810/1) (LB I 47, Nr. 140). Šią prielaidą paremia Milkaus giesmių perimamumo vėlesniuose giesmynuose analizė (žr. toliau – 3 sk.). Kito tik proporcijos lyginant su kitų vertėjų indėliu, nes naujų leidimų repertuaras vis plėtėsi, pavyzdžiui, ketvirtąjį leidimą sudarė 400 giesmių (Ostermeyer 1793: 111; Ostermejeris 1996: 356), penktąjį – 409⁷, šeštąjį – 417 (G1748; taip pat žr. Quandt 1748–03–01: [VII]).

3. PETRO GOTLYBO MILKAUS GIESMIŲ RECEPCIJA VĖLESNIUOSE OFICIALIOJO GIESMYNO LEIDIMUOSE

Milkaus verstos giesmės buvo perspausdinamos ir vėlesnėse oficialiojo giesmyno redakcijose bei leidimuose. 1750 m. pasirodė Adomo Frydricho Šimelpenigio parengtas oficialiojo giesmyno leidimas su pridėta antrąja dalimi, pradėjęs klasikinio modelio giesmių rinkinio tradiciją (plačiau žr. Michellini 2009: 132–153). Nuo 1750 iki 1776 m. išėjo septintasis–tryliktasis oficialiojo giesmyno leidimai, o 1791 m., manoma, pakartotinai pasirodė aštuntasis (žr. LB I 386–388, Nr. 1097–1104; LBP 68, Nr. 1097, 1102). XIX a. pirmojoje pusėje Karolio Gotardo Keberio (Karl Gotthard Keber, 1756–1835) parengta giesmyno redakcija (1832) buvo spausdinama su jo pridėta trečiaja dalimi (žr. LB I 191–192, Nr. 533–535), o šimtmečio antrojoje pusėje kas kelerius metus leista Frydricho Kuršaičio (Friedrich Kurschat, 1806–1884) redakcija (žr. LB I 204–205, Nr. 570–576; LB I 213–215, Nr. 595–601), kuri nuo 1857 m. spausdinta jau su jo sudaryta trečiaja dalimi. Visų šių redakcijų pirmosios dvi dalys buvo perimtos iš Šimelpenigio parengto klasikinio modelio giesmyno, kurio pirmosios dalies pamatas – Berento giesmynas, o antrosios – Glazerio giesmių rinkinys.

⁷ Kvantas pratarmėje minėjo 408 šio leidimo giesmes (citatą žr. Michellini 2010: 49, išn. 279), tačiau iš tiesų jį sudaro 409 (LB I 46, Nr. 139; Kaunas 1996: 166; Michellini 2009: 115).

2 LENTELĖ. Giesmė „Iėzau Kriřtau, kurs tu gawai“ ir jos vertimo atribucija 1732, 1735 ir 1832 m. oficialiojo giesmyno leidimuose

G1732 375, Nr. 313	G1735 62, Nr. 61	G1832 [68], Nr. 72
P. G. M. P. G.	P. G. M. P. G.	A. F. S. P. P.
Iėzau Kriřtau, kurs tu gawai, Grabbe atfiilfėt' fkannay, dūk mums tawij' ilfėtifi irgi nū Griekū lăutifi.	Iėzau Kriřtau, kurs tu gawai, Grabbe atfiilfėt' fkannay, dūk mums tawij' ilfėtifi, irgi nū Griekū lăutifi.	Iėzau Kriřtau, kurs tu gawai Grabe atfiilfet fkaney, dūk mums tawij' ilfėtifi, irgi nū Griekū lautifi.
2. Dūk mums Nuffitikkėjimă, atpirktiems per tawo Kraujă, wefk mus i Dangaus Linkfmybė, pas fawo Tėwo Szwiefybe.	2. Dūk mums Nuffitikkėjimă, atpirktiems per tawo Kraujă, wefk mus i Dangaus Linkfmybė, pas fawo Tėwo Szwiefybe.	2. Dūk mums Nufitikėjimă, atpirktiems per tawo Kraujă, wefk mus i Dangaus Linkfmybė, pas fawo Tėwo Szwiefybe.
3. Taw Dekui, Iėzau mielaffis, už mus nukryżawotaffis; dūk mums per tawo tą Múkă, nukakti i Dangaus Dzaugfma.	3. Taw Dekui, Iėzau mielaffis, už mus nukryżawotaffis; dūk mums per tawo tą Múkă, nukakti i Dangaus Dzaugfma.	3. Taw Dėkui, Iėzau mielafis, už mus nukryżawotafis. Dūk mums per tawo tą Múkă nukąti i Dangaus Dzaugfma.

Oficialiojo giesmyno repertuaro analizė liudija, kad ir vėliau – tiek Šimelpenigio, tiek Keberio, tiek Kuršaičio, tiek paskesnėse XX a. redakcijose (pvz., 1936 m.) – liko 18 Milkaus verstų giesmių (žr. 3 lentelę). Tai vis tos pāčios pirmą kartą 1732 m. publikuotos giesmės, kurios buvo pakartotos 1735 m. leidime (žr. anksčiau – 2 sk.). Kitaip tariant, nuo 1735 m. Milkaus giesmių skaičius oficialiajame giesmyne tapo pastovus – nuo tolei ištikus du šimtmečius vis skelbta 18 jo vertimų (žr. 3 lentelę).

Dėmesys atkreiptinas į tai, kad kai kuriuose vėlesniuose (pvz., 1776, 1832, 1877, 1936 m.) leidimuose prie Milkaus giesmės „Iėzau Kriřtau, kurs tu gawai“, verstos iš Georgo Wernerio „Der Du HErr IEfu Ruh und Rařt“, kaip vertėjas kriptonomu „A. F. S. P. P.“ nurodomas Šimelpenigis (G1776 67–68, Nr. 72; G1832 [68], Nr. 72; G1877 67–68, Nr. 72; G1936 67–68, Nr. 72). Kitaip tariant, tuose leidimuose tėra 17 giesmių, pažymėtų kriptonomu „P. G. M. P. G.“ ir priskiriamų Milkui (žr. 3 lentelę). Vis dėlto filologinė gretinamoji analizė liudija, kad iš tiesų ši giesmė yra tas pats vertimas, kuris buvo paskelbtas jau 1732 m. Milkaus vardu (žr. 2 lentelę).

Kad vertimo „Iėzau Kriřtau, kurs tu gawai“ priskyrimas Šimelpenigiui vėlesniuose giesmynuose laikytinas apsirikimu, abejoti neleidžia ir toji aplinkybė, jog Milkus kaip vertėjas nurodomas tiek antrajame Berento giesmyno leidime (G1735 62, Nr. 61, žr. 2 lentelę), tiek paties Šimelpenigio redaguotame

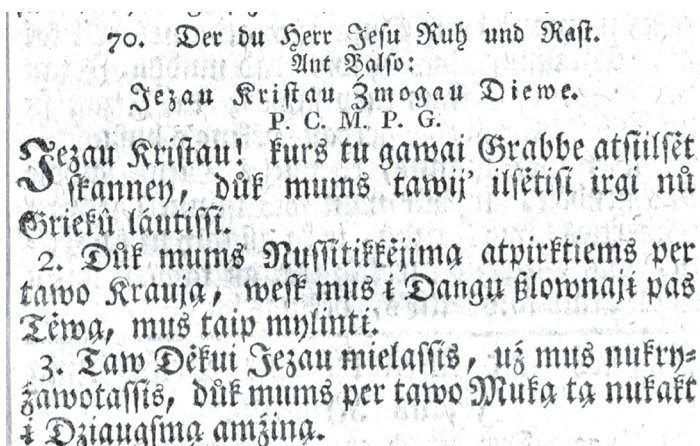
aštuntajame (žr. G1753[=G1791] 67–68, Nr. 72)⁸ (tiesa, po Šimelpenigio mirties 1776 m. pasirodžiusiame tryliktame leidime prie šios giesmės jau įrašytas kriptonimas „A. F. S. P. P.“). Maža to, Petruui Gotlybui Milkui šios giesmės vertimą priskyrė ir sūnus Kristijonas Gotlybas Milkus savo parengtame neoficialiame giesmyne *Sėnos ir naujos krikščioniškos Giesmės* (1806, toliau – MG1806, žr. 1 pav.). Pridurtina, kad sūnus, publikuodamas šią tėvo išverstą giesmę, šiek tiek ją redagavo⁹:

P. C. M. P. G.

Iezau Krištau! kurs tu gawai Grabbe atfiilfēt
fkanney, dūk mums tawij' ilfētifi irgi nū
Griekū lāutiffi.

2. Dūk mums Nuffitikkėjima, atpirktiems per
tawo Kraują, wefk mus i Dangu šlownajį pas
Tėwą, mus taip mylinti.

3. Taw Dėkui Iezau mielaffis, už mus nukry=
žawotaffis, dūk mums per tawo Muka tą nukakt
i Dziauqma amžina. (MG1806 69, Nr. 70)

1 PAV. Giesmė „Iezau Krištau! kurs tu gawai“ ir jos vertimo atribucija Kristijono Gotlybo Milkaus giesmyne *Sėnos ir naujos krikščioniškos Giesmės* (1806); VUB: L_R 777

⁸ Kad 1791 m. pasirodęs giesmynas buvo pakartotas aštuntasis leidimas, žr. LB I 388, Nr. 1103. Šiuo metu žinomas vienintelis aštuntojo leidimo egzempliorius yra išlikęs be antraštinio lapo, todėl nežinomi tikslūs išleidimo metai. Remiantis Kvantto pratarne (ji datuota 1752 m.) ir kartu su giesmynu įrištu maldynu (jis išspausdintas 1753 m.), manoma, kad jis turėjo išeiti 1752 ar 1753 m. (LB I 386).

⁹ Pateikiamoje citatoje taisytos vertimo vietos, išskyrus rašybos ir skyrybos korekcijas, pabrauktos šio straipsnio autorės. Minėtina, kad prie giesmės pateiktame kriptonime „P. C. M. P. G.“ liko korektūros klaida: vietoj „C.“ turėjo būti „G.“ (t. y. „G[ottlieb]“).

3 LENTELĖ. G1732 paskelbtos Petro Gotlybo Milkaus verstos giesmės ir jų recepcija XVIII–XX a. oficialiojo giesmyne leidimuose

Eilės Nr.	G1732 paskelbtų Milkaus lietuviškų vertimų pavadinimai	G1732 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1735 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1753 [=G1791] puslapis, giesmės eilės Nr.	G1776 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1832 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1877 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1936 puslapis, giesmės eilės Nr.
1.	PAgárbint's Diewe buk irgi laupfintas	p. 138–139, Nr. 130	p. 161, Nr. 149	p. 166–167, Nr. 173	p. 166–167, Nr. 173	p. 166–167, Nr. 173	p. 166–167, Nr. 173	p. 166–167, Nr. 173
2.	MAlonus mumus buk Diewe	p. 152–153, Nr. 144	p. 175, Nr. 163	p. 178, Nr. 187	p. 178, Nr. 187	p. 201–202, Nr. 187	p. 178, Nr. 187	p. 178, Nr. 187
3.	IEy Pon's Diew's mus ne gélbetu	p. 157, Nr. 148	p. 179, Nr. 167	p. 181–182, Nr. 191	p. 181–182, Nr. 191	p. 205, Nr. 191	p. 181–182, Nr. 191	p. 181–182, Nr. 191
4.	Mlėli Krikščionis džauktimės	p. 171–172, Nr. 161	–	–	–	–	–	–
5.	Iėžau Kriftau, tawėp' šauktiu	p. 194–196, Nr. 178	p. 223–225, Nr. 201	p. 244–246, Nr. 241	p. 244–246, Nr. 241	p. 279–281, Nr. 241	p. 244–246, Nr. 241	p. 244–246, Nr. 241
6.	Mlėl's Iėžau fawa man futek Malonė	p. 196–197, Nr. 179	p. 225–226, Nr. 202	p. 246, Nr. 242	p. 246, Nr. 242	p. 281–282, Nr. 242	p. 246, Nr. 242	p. 246, Nr. 242
7.	RYkăukit jus wiernieji	p. 361, Nr. 303	p. 5–6, Nr. 5	p. 7–8, Nr. 7	p. 7–8, Nr. 7	p. 8–9, Nr. 7	p. 7–8, Nr. 7	p. 7–8, Nr. 7
8.	Sğirdingay pritaikyt, koğnas fawo Sğirdi	p. 362, Nr. 304	p. 7–8, Nr. 7	p. 9, Nr. 9	p. 9, Nr. 9	p. 10–11, Nr. 9	p. 9, Nr. 9	p. 9, Nr. 9
9.	L.Aupfinkit' Diewa Danguje, Krikščionis	p. 362–363, Nr. 305	p. 18–19, Nr. 19	p. 18–19, Nr. 21	p. 18–19, Nr. 21	p. 16(e)–16(f), Nr. 21	p. 18–19, Nr. 21	p. 18–19, Nr. 21
10.	Iėžau, tu Danguas Linkfmybė	p. 372–373, Nr. 311	p. 51–52, Nr. 52	p. 54–55, Nr. 61	p. 54–55, Nr. 61	p. 52–53, Nr. 61	p. 54–55, Nr. 61	p. 54–55, Nr. 61

Eilės Nr.	G1732 paskelbtų Mil-kaus lietuviškų vertimų pavadinimai	G1732 puslapis, pis, giesmės eilės Nr.	G1735 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1753 [=G1791] puslapis, giesmės eilės Nr.	G1776 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1832 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1877 puslapis, giesmės eilės Nr.	G1936 puslapis, giesmės eilės Nr.
11.	KAd Griek's manņe kankinti nōr	p. 373–374, Nr. 312	p. 54–55, Nr. 54	p. 57–58, Nr. 63	p. 57–58, Nr. 63	p. 55–56, Nr. 63	p. 57–58, Nr. 63	p. 57–58, Nr. 63
12.	IEžau Kriftau, kurs tu gawai	p. 375, Nr. 313	p. 62, Nr. 61	p. 67–68, Nr. 72	p. 67–68, Nr. 72*	[68], Nr. 72*	p. 67–68, Nr. 72*	p. 67–68, Nr. 72*
13.	Sšwenta Dwafe mus aplankyk	p. 379–380, Nr. 316	p. 85–87, Nr. 87	p. 94–95, Nr. 102	p. 94–95, Nr. 102	p. 99–101, Nr. 102	p. 94–95, Nr. 102	p. 94–95, Nr. 102
14.	Wlŕgálys amžinaffis Tēwe, fufimilk ant muftū	p. 380–381, Nr. 317	p. 93–94, Nr. 95	p. 100–101, Nr. 110	p. 100–101, Nr. 110	p. 108, Nr. 110	p. 100–101, Nr. 110	p. 100–101, Nr. 110
15.	TU, miel's Iēgau, Dušņe mano	p. 382–384, Nr. 319	p. 148–150, Nr. 139	p. 154–156, Nr. 162	p. 154–155, Nr. 162	p. 173–175, Nr. 162	p. 154–156, Nr. 162	p. 154–156, Nr. 162
16.	SU Dekawone jau linkŕmay laupfinkit'	p. 388, Nr. 322	p. 189–190, Nr. 177	p. 192–193, Nr. 203	p. 192–193, Nr. 203	p. 218–219, Nr. 203	p. 192–193, Nr. 203	p. 192–193, Nr. 203
17.	PAliecawōk mielamui Diewui fawo Kellus	p. 390–392, Nr. 324	p. 203–204, Nr. 187	p. 206–207, Nr. 215	p. 206–207, Nr. 215	p. 234–236, Nr. 215	p. 206–207, Nr. 215	p. 206–207, Nr. 215
18.	PRieš Diewa fawo mtelajį	p. 395–397, Nr. 326	p. 226–228, Nr. 203	p. 247–248, Nr. 243	p. 247–248, Nr. 243	p. 282–283, Nr. 243	p. 247–248, Nr. 243	p. 247–248, Nr. 243
19.	Mleli Krikšcgonis dgaugkities	p. 407–408, Nr. 335	p. 396–397, Nr. 334	p. 410–411, Nr. 398	p. 410–411, Nr. 398	p. 480–481, Nr. 398	p. 410–411, Nr. 398	p. 410–411, Nr. 398

(ženklas * rodo, kad giesmė „IEžau Kriftau, kurs tu gawai“ leidime pažymėta kriptonimu „A. F. S. P. P.“)

Vaclovas Biržiška spėjo, kad Petras Gotlybas Milkus galėjo būti išvertęs daugiau giesmių, nei publikuota oficialiajame giesmyne, kad net buvo sudaręs rankraštinių lietuviškų giesmių rinkinį, kuriuo vėliau pasinaudojęs jo sūnus Kristijonas Gotlybas Milkus, tačiau savo nuomonės neargumentavo ir informacijos šaltinio nenurodė (žr. BržA II 53). Jei toks rinkinys būtų egzistavęs, tikėtina, kad sūnus būtų publikavęs ne vien jau anksčiau išspausdintas tėvo giesmes, bet ir bent dalį rankraštinių. Vis dėlto Kristijonas Gotlybas Milkus savajame giesmyne *Sėnos ir naujos krikščioniškos Giesmės* paskelbė tik 17 tėvo giesmių – visos jos jau buvo publikuotos oficialiajame giesmyne, neįtraukė tik dviejų vertimų: jau minėto „MIeli Krikščionis dzaukimės“ ir „Wifgálys amžinaffis Tėwe, fuffimilk ant mufû“ (antroji giesmė ir toliau spausdinta oficialiajame giesmyne, žr. 3 lentelę).

Apibendrinant Milkaus verstų giesmių recepciją, pasakytina, kad jos buvo perspausdinamos ne tik Berento ir Šimelpenigio giesmynuose, bet ir vėlesniuose Prūsijos Lietuvos evangelikų liuteronų oficialiojo giesmyno leidimuose iki pat XX a. ketvirtojo dešimtmečio vidurio (žr. 3 lentelę).

4. IŠVADOS

1. Prūsijos Lietuvos oficialiajame evangelikų liuteronų giesmyne publikuotų Petro Gotlybo Milkaus (Peter Gottlieb Mielcke, 1695–1753) giesmių kiekybinė analizė atskleidė, kad pirmą kartą Jono Berento (Johann Behrendt, 1667–1737) giesmyno *Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū*=*Knygos* pirmajame (1732) leidime pasirodžiusios jo giesmės svariai prisidėjo prie šio giesmių rinkinio repertuaro atnaujinimo: iš visų tuomečių vertėjų Milkus pateikė daugiausia vertimų (19) – jie sudarė beveik ketvirtadalį naujojo giesmių repertuaro.
2. Berento giesmyno antrajame (1735) leidime atsisakyta Milkaus giesmės „MIeli Krikščionis dzaukimės“, verstos iš Martino Lutherio „Nun freut euch lieben Christen“, tad šiame leidime publikuota 18 jo giesmių. Nuo antrojo leidimo skelbiamų Milkaus vertimų skaičius nebekito, t. y. naujais vertimais prie giesmyno pildymo jis daugiau nebeprisidėjo, o šios 18 giesmių sudarė stabilią oficialiojo giesmyno repertuaro dalį iki pat Antrojo pasaulinio karo išvakarių.
3. Milkaus giesmė „IEzau Kriřtau, kurs tu gawai“, versta iš Georgo Wernerio „Der Du HErr IEřu Ruh und Rařt“ ir pirmą kartą paskelbta pirmajame (1732) Berento giesmyno leidime, kai kuriuose vėlesniuose leidimuose, rodos, nuo XVIII a. antrosios pusės nepagrįstai priskiriama Adomui Frydrichui Šimelpenigiui (Adam Friedrich Schimmelpfennig, 1699–1763).

4. Kiekybiniu aspektu vertinant Milkaus indėlį į oficialiojo giesmyno repertuarą ir lyginant su kitų tuomečių vertėjų įnašu, konstatuotina, kad paskelbtų giesmių skaičiumi Milkus pirmavo pirmajame (1732) leidime, o nuo antrojo (1735) giesmyną vis pildant naujomis kitų vertėjų giesmėmis jo indėlis mažėjo.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Biržiška Vaclovas 1924: *Lietuvių bibliografija 1. XVI–XVIII amž.*, Kaunas: Švietimo Ministerijos leidinys.

Biržiška M[ykolas] 1931: *Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I knygos*. Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, Kaunas: „Spindulio“ B-vės spaustuvė.

[Bruožis Anas] Probočių Anūkas 1920: *Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai ir žymesnieji lietuvių kalbos mylėtojai*, Tilžė: „Spaudos“ (Pavlovskio) spaustuvė.

BržA II – Vaclovas Biržiška, *Aleksandrynas. Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos 2. XVIII–XIX amžiai*, Vilnius: Sietynas, ²1990.

Fischer Albert Friedrich Wilhelm 1878–1879: *Kirchenlieder=Lexicon. Hymnologifch=literarifche Nachweifungen über ca. 4500 der wichtigften und verbreitetften Kirchenlieder aller Zeiten in alphabetifcher Folge nebst einer Ueberficht der Liederdichter. Zusammengeftellt von Albert Friedrich Wilhelm Fifcher, Oberpfarrer zu Groß=Ottersleben, Superintendent a. D. 1–2 [...]* Gotha. Friedrich Andreas Perthes.

G1685 – *Naujos Su pritarimu wiffū Bažicôs musu Lietuwojė Mokitojū pagėrintos GIESMJU KNYGOS, Taipojeg MALDU KNYGELES, Labjaufey Bažnycofė Wartojimos Patogiej futaititos ir šwežey išdutos per M. Iona Rikowia / Norkicū Klebona. KARALAUCUJE, Išpauftos per PRIDRIKIO REUSNERO, paliktą Našlę / 1685 (internetinis leidinys: Danielius Kleinas, Jonas Rikovijus, *Naujos pagerintos giesmių knygos, Naujos maldų knygelės, 1685*, perrašą ir žodžių formų konkordancijas parengė Mindaugas Šinkūnas, Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, 2004).*

G1705 – Danielius Kleinas, Frydrichas Šusteris, *Naujos pagerintos giesmių knygos, Naujos maldų knygelės, 1704*, internetinis leidinys: perrašą ir žodžių formų konkordancijas parengė Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2008.

G1732 – *Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmū=Knygos / kurrūfe brangiáufoš fėnos ir naujos Giefmes furašytos / Diewui ant Garbės / ir Prufū Karalyfteje efantiems Lietuwninkams*

ant Duβū Išgánimo / podraug fu Maldû=Knygomis / kurrûfe ne tiktay fénos, bet ir naujos Maldos randamos yra. Karalaučzuie / Anno 1732. Iffpauftos Iono Prideriko Reufnerio; SBB PK: En 9820.

G1735 – *Iβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmû=Knygos / kurrûfe brangiáuſos fénos ir naujos Giefmes furaβyτος / Diewui ant Garbės, ir Prufû Karalyſtėje efantiems Lietuwninkams ant Duβū Išgánimo, podraug fu Maldû=Knygomis, kurrûfe ne tiktay fénos, bet ir naujos Maldos randamos yra. Antra Karta iβſpáuftos Karaláučzuje / Méte 1735. [...]; NK ČR: 33 K 139.*

G1748 – *Iβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmû=Knygos, kurrûfe brangiáuſos fénos ir naujos Giefmes furaβyτος, Diewui ant Garbės ir Prufû Karalyſtėje efantiems Lietuwninkams ant Duβū Išgánimo podraug fu Maldû=Knygomis, kurrûfe ne tiktay fénos, bet ir naujos Maldos randamos yra. Szėšta Karta iβpáuftos. Karaláučzuje, Méte 1748. Raštais Karalaus; SBB PK: En 9822.*

G1753 – [*iβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmû=Knygos, kurrûfe brangiáuſos fénos ir naujos Giefmes furaβyτος, Diewui ant Garbės ir Prufû Karalyſtėje efantiems Lietuwninkams ant Duβū Išgánimo podraug fu Maldû=Knygomis, kurrûfe ne tiktay fénos, bet ir naujos Maldos randamos yra. (...) Karaláučzuje, Méte 1753*]; LLTIB: B 1956 (def., pavadinimas pateiktas pagal 1748 metų leidimą).

G1776 – *Iβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmjû=Knygos, kurrofa brangiáuſos fénos ir naujos Giefmes furaβytus Diewui ant Garbės ir Prufû Karalyſtėje efantiems Lietuwninkams ant Duβū Išgánimo podraug fu Maldû=Knygomis, kurrofa ne tiktay fénos, bet ir naujos Maldos randamus yra. Karaláučzuje, Iβpáuftos karaliβkoje Knyg=Drukkawonėje Artungo [1776] (www.epaveldas.lt).*

G1832 – *Iβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmjû=Knygos, kurrofa brangiáuſos fénos ir naujos Giefmes furaβytus Diewui ant Garbės ir Prufû Karalyſtėje efantiems Lietuwninkams ant Duβū Išgánimo podraug fu Maldû=Knygomis, kurrofa ne tiktay fénos, bet ir naujos Maldos randamus yra. Karaláučzuje, Iβpáuftos karaliβkoje Knyg=Drukkawonėjo Artungo [1832] (www.epaveldas.lt).*

G1877 – *Pagėrintos Giefmjû=Knygos, kuriofia brangiáuſios fénos in naujos Giefmės furaβyτος Diewui ant Garbės ir Prufû Karaliſtėje efantiemfiems Lietuwininkams ant Duβiū Išganimo podraug fu Maldû=Knygomis, kuriofia ne tiktay fénos, bet ir naujos Maldos randamos yra. Iβ Naujo pėrweizdetos per F. Kurβati, Lietuwininkū Kunigą Karaliaucziuje. Königsberg, 1877. Hartungſche Zeitungſ= und Verlags=Druckerei (www.epaveldas.lt).*

G1936 – *Pagerintos Giefmių Knygos, kurioſe brangiáuſios fénos ir naujos Giefmės furaβyτος Diewui ant Garbės ir Lietuwininkams ant Duβių Išganymo podraug fu Maldų Knygomis bei nauju trecziſios Dalies Papildymu. Naujai išleido Klaipėdos Krašto Ewangeliβkoji*

Konfitorija 1936 Metais. Spaudinta fpaufuweje „Lituania“. Klaipėda, Palangos gatvė 23/24 (www.epaveldas.lt).

Kaunas Domas 1996: *Mažosios Lietuvos knyga. Lietuviškos knygos raida 1547–1940*, Vilnius: Baltos lankos.

Koch Eduard Emil 1973: *Geschichte des Kirchenlieds und Kirchengesangs der christlichen, insbesondere der deutschen evangelischen Kirche 6. Erster Haupttheil. Die Dichter und Sänger*, Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag.

LB I – *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba 1. 1547–1861*, Vilnius: Mintis, 1969.

LBP – *Lietuvos bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba 1. 1547–1861. Papildymai*, Vilnius: Mintis, 1990.

LE XVIII – *Lietuvių enciklopedija 18. Maurai–Mintauja*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1959.

Michelini Guido 2009: *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija: nuo Martyno Mažvydo iki XX a. pabaigos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Michelini Guido 2010: *Jono Berento Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmė Knygos. Mėrlino traktato pritaikymas poezijoje*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.

Michelini Guido 2013: Prūsijos Lietuvos giesmynai Donelaičio laikais. – *Acta Historica Universitatis Klaipedensis 26. Kristijono Donelaičio epochos kultūrinės inovacijos*, 79–89.

Mielcke Peter Gottlieb 1731-04-23: Prašymas Prūsijos vyriausybei Karaliaučiuje dėl atleidimo nuo baudos, Jurbarkas (nuorašas); GStA PK: XX. HA Hist. StA Königsberg, EM 46 e, Nr. 53, 20r–21v, 22v.

MG1806 – *Sėnos ir naujos krikščioniškos Giesmės, ypaczey Senniemiems ant Gėro fu didelis Raštais išpėaufstos draug fu naujom’s Maldų Knygėlemis*. Karalėuczuje, Knygdrukawonej’ Lebrekto Eringo, Mette 1806; VUB: L_R 777 (www.epaveldas.lt).

MLE III – *Mažosios Lietuvos enciklopedija 3. Mec–Rag*, Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.

MLEŽ – *Mažosios Lietuvos enciklopedinis žinynas*, Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2015.

Ostermeyer Gottfried 1793: *Erfte Littauische Liedergeschichte, ans Licht gestellt von Gottfried Ostermeyer, der Trempenschen Gemeine Pastore seniore und der Königl. Deutschen Gefelltschaft zu Königsberg Ehrenmitglied*. Königsberg, gedruckt mit Driefftischen Schriften.

Ostermejeris Gotfrydas 1996: *Rinkiniai raštai*, par. ir išvertė L. Citavičiūtė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Quandt Johann Jacob 1735-12-01: I. N. I. In Chriſto hertzlich geliebter Leſer! – *Iß naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmū=Knygos, kurrūſe brangiāufos fėnos ir naujos Giefmes furaſyτος / Diewui ant Garbės, ir Prufū Karalyſteje efantiems Lietuwninkams ant Duſū Iſgānimo, podraug fu Maldū=Knygomis, kurrūſe ne tiktay fėnos, bet ir naujos Maldos randamos yra. Antra Karta iſſpāufos Karalāuczujė / Mėte 1735. [...], [III–X].*

Quandt Johann Jacob 1748-03-01: I. N. I. In Chriſto hertzlich geliebter Leſer! – *Iß naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giefmū=Knygos, kurrūſe brangiāufos fėnos ir naujos Giefmes furaſyτος, Diewui ant Garbės ir Prufū Karalyſteje efantiems Lietuwninkams ant Duſū Iſgānimo podraug fu Maldū=Knygomis, kurrūſe ne tiktay fėnos, bet ir naujos Maldos randamos yra. Szėbeta Karta iſſpāufos. Karalāuczujė, Mėte 1748. Raſtais Karalaus, [III–XIV].*

Triškaitė Birutė 2013: Petro Gotlybo Milkaus prieraiſai rankraſtiniame ſodyne *Clavis Germanico-Lithvana*. – *Archivum Lithuanicum* 15, 39–86.

Triškaitė Birutė 2020: Jono Berento giesmyno *Iß naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū=Knygos* ir maldyno *Maldū=Knygėlos* antrasis leidimas (1735): neſinotas egzempliorius Prahoje. – *Archivum Lithuanicum* 22, 33–82.

Triškaitė Birutė, Sidabraitė Źavinta, par., 2019: *Lituanistinio ſqjūdſio XVIII amſiaus Prūsijoje atodangos 2. Dokumentinis Milky ſeimos palikimas = Die Hintergründe der lituanistischen Bewegung im 18. Jahrhundert in Preußen 2. Das dokumentarische Erbe der Familie Mielcke*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Wackernagel Philipp 1870: *Das deutſche Kirchenlied von der älteſten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts* 3, Leipzig: Druck und Verlag von B. G. Teubner.

The Hymns Translated by Peter Gottlieb Mielcke in the Official Hymn Book for Prussian Lithuania's Evangelical Lutherans: Quantitative Aspect

SUMMARY

The article analyses the contribution made by Peter Gottlieb Mielcke (Lith. Petras Gotlybas Milkus, 1695–1753) to the repertoire of hymns in Johann Behrendt's (Lith.

Jonas Berentas, 1667–1737) hymn book *Iß naujo pérweiždėtos ir pagėrintos Giefmû=Knygos* (*Reviewed and Improved Hymn Book*) (Königsberg, ¹1732, ²1735, etc.) from the quantitative point of view. It also discusses the inclusion of the hymns translated by Mielcke in the later editions and versions of the Official Hymn Book for Prussian Lithuania's Evangelical Lutherans.

The quantitative analysis of Mielcke's hymns, which appeared in the first edition of Behrendt's hymn book (1732) for the first time, revealed that they significantly contributed to the renewed repertoire of the hymn book: out of all the translators of that time, most translations were provided by Mielcke (19 hymns); they accounted for nearly one-fourth of the new repertoire of hymns.

Mielcke's hymn "MĪeli Krikščionis džaukimės" translated from Martin Luther's "Nun freut euch lieben Christen" was not included in the second edition of Behrendt's hymn book (1735), meaning that there was a total of 18 hymns translated by him in this edition. In subsequent editions, the number of Mielcke's translations did not change, i.e., he no longer contributed to the expansion of the hymn book with new translations, and the aforementioned 18 hymns constituted a stable part of the official repertoire of the hymn book until the eve of World War II.

Mielcke's hymn "IEžau Kriřtau, kurs tu gawai", which was translated from Georg Werner's "Der Du HErr IEfu Ruh und Raft" and published in the first edition (1732) of Behrendt's hymn book for the first time, was erroneously attributed to Adam Friedrich Schimmelpennig (Lith. Adomas Frydrichas Šimelpenigis, 1699–1763) in certain later editions, seemingly dating from the second half of the 18th century. Therefore, they include only 17 hymns bearing the cryptonym "P. G. M. P. G."

The evaluation of Mielcke's input into the repertoire of the official hymn book from the quantitative perspective and its comparison with the contributions of other contemporary translators lead to the conclusion that Mielcke took the lead by the number of published hymns in the first (1732) edition, whereas his contribution gradually decreased from the second (1735) edition when the hymn book was continuously supplemented with new hymns of other translators.

Įteikta 2021 m. spalio 9 d.

BIRUTĖ TRIŠKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, Vilnius LT-10308, Lietuva

birute.triskaite@gmail.com